

המתח שבין סביבה ותורשה – וליתר דיוק למי מהם השפעה רבה יותר על האדם, מתקיים מזה מאות בשנים, עוד לפני התגליות המדעיות בתחום הגנטיקה מחד או לפני ההתקדמות בהבנת השפעת הסביבה, על החומרים השונים שבה, על האדם מאידך. מעבר להשלכות הפילוסופיות של דיון זה בתחומים שונים כמו חינוך, משפט, מגדר או בריאות, לדיון חשיבות פוליטית. באם אנו עוסקים למשל בתחום הבריאות, נשאלת השאלה באילו כיוונים על מדעי החיים והרפואה להשקיע בכדי למנוע תחלואה? האם מחקר בתחום הגנטיקה והביולוגיה המולקולרית הוא זה שיתן את הפתרונות המקווים? יהיה זה אך פשטני לחשוב שכיוון מחקר אחד הוא זה שיתן את פתרון הקסם לחולי השונים, אך בעולם תחרותי של תקציבי מחקר לרטוריקה של המתמודדים על הכספים יש משמעות רבה. עיון בתוכניות מחקר רבות בתחום הסרטן למשל, מצביע על השקעת כספים עצומה בתחום הגנטי, כאשר מאחורי תוכניות מחקר אלו עומדת פילוסופיה רדוקציוניסטית אשר שמה דגש רב על מציאת פגמים גנטיים ואיתור אוכלוסייה בסיכון בכדי למנוע תחלואה. בעוד שאין להכחיש את חשיבות כיוון מחקר זה, ללא ספק הוא מהווה רק נדבך אחד בהבנתנו את הסיבות לתחלואה ומניעתה. גורמים הקשורים לסביבה בה אנו חיים הינם גורמים כבדי משקל אשר לא פעם מוזנחים בבואנו לבדוק את המשוואה. לא פלא שכך הוא הדבר – לימוד הסביבה והשפעתה על הבריאות, הינו עסק מורכב הרבה יותר והבנתנו את תחום זה הינה עוד בחיתוליה. הסינרגיזם המתקיים בין חומרים שונים, בדיקת רמות החשיפה להם אנו נחשפים בתנאים שונים, אופני החשיפה השונים, השוני בין אוכלוסיות ביחס לחשיפה – כל אלו ועוד, יוצרים מחסומים בפני חוקרים, אשר פעמים רבות מעדיפים התבוננות ומחקר של גורמים סביבתיים "ישירים" ו"פשוטים" יותר.

אך המתח שבין בריאות וסביבה לא נעצר רק בתחום המחקר. מעבר לחלוקת הקשב של החוקרים, נשאלת השאלה המהותית: על מי חלה האחריות בשמירה על בריאות הציבור? שימת דגש רב מדי על גורמים גנטיים, משדרת כי בסופו של דבר הדגש הוא על האינדיבידואל הנחשף. באם נמצא קבוצות שהן בסיכון, על הקבוצות האלו להיזהר מחשיפה. באם לא יעשו כן, האחריות רובצת על כתפיהן.

אל מול שאלות אלו מנסה להתמודד Sandra Steingraber, כותבת המאמר אשר מוגש כאן בפני הקוראים. Steingraber אשר הינה אקולוגית, פעילה סביבתית ואשר חוותה את מחלת הסרטן בעצמה, מעבירה ביקורת חברתית על המתרחש בעשורים האחרונים בעולם בחקר הסרטן ובמניעת התחלואה בסרטן.¹

היא מראה כיצד המחקר בנושא סרטן מתמקד בעשורים האחרונים בפן הגנטי, למרות שסרטן תורשתי, בו המרכיב הגנטי מהווה את המרכיב המרכזי, כפי שרואים לעיתים בסרטנים "משפחתיים" שונים, הינו בד"כ המקרה יוצא הדופן. אך חיצונית ביקורתה מופנים לא רק כלפי המחקר אלא גם כלפי תוכניות קידום בריאות בעולם המערבי. תוכניות אלו מטילות יותר ויותר אחריות על האינדיבידואל, תוך התעלמות ממערכת חברתית – כלכלית שיוצרת תנאים סביבתיים המשפיעים על בני אדם באופן קונקרטי. לדידה, לא לחינם תוכניות קידום בריאות שמות דגש על אורח חיים בריא ומטילות את האחריות על האינדיבידואל: אכול ושתה כראוי, בצע פעילות גופנית, אל תעשן ועוד. למסרים אלו

¹ ניתן למצוא על Steingraber עוד פרטים באתר: <http://www.steingraber.com>

חשיבות עצומה וללא ספק יש להם חלק מרכזי בתוכניות קידום בריאות. אך אל לנו לעצור כאן, ברמה שהיא בעיקרה רמה אינדיבידואלית ואשר מטילה את האחריות בעיקר על הפרט. באם ברצוננו לגרום לשינוי מהותי בתחום קידום הבריאות ומניעת התחלואה, חייבים לקחת בחשבון גם את התמונה הגדולה והמורכבת שבה מתרחשים תהליכים חברתיים הקשורים לבריאות. מי מעצב את הסביבה בה אנו חיים ומהם האינטרסים המעצבים סביבה זו? מה משמר חומרים מזהמים וחומרים מסרטנים סביבנו? כיצד ניתן לפתח חשיבה אלטרנטיבית בתחום זה ומה האינטרסים שמונעים כיווני חשיבה חדשים או יישומם בשטח? איזה מידע יש להעביר לציבור הרחב על מנת שיהיה שותף בתהליכי קבלת החלטות ובקידום תהליכים של שינוי?

כפי שמצביעה כותרת המאמר של Steingraber, סרטן (בדומה למחלות אחרות) הינו תופעה אשר מיוצרת גם ברמה החברתית. ללא שינוי מחשבתי – הן במחקר, הן בתוכניות קידום בריאות והן בשיתוף הציבור במידע ובשאלות שעומדות על הפרק – יהיה קשה ליצור את השינוי שסייע ביצירת סביבה בריאה יותר.